

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

עלון לב המועדים

גליון סח הלכות והליכות בענין ברכת לישיב בסוכה ושינה בסוכה

ולכן נשים פטורות משום דנשים לאו בני כיבוש נינהו דהיינו אינן בני מלחמה (חת"ס הלכות סוכות סי' ריש ע"פ האליה רבה ר"ס תרכה).

הטעם דבעי גס לטעם של "האזרח" ולא משום שהיו מצוות עשה שהזמן גרמא דלא נימא שנלמד מ"ו מ"ו מפסח מה פסח נשים חייבות במצות ה"נ חייבות בסוכה ת"ל האזרח (סוכה כה, א).

ברכת לישיב בסוכה

נכנס לישיב בה אומר "אקב"ו לישיב בסוכה" (עיין סוכה מו)

זמן הברכה

יש אומרים: שמברך כל פעם שנכנס לסוכה מע"פ שאינו אוכל שהרי גם עצם הישיבה בסוכה היא מצווה, ומנהג העולם: לברך כשנכנס לאכול בסוכה ולא בכל כניסה וכניסה (משנ"ב תרל"ט ס"ק מו). דעת החזו"א (אורחות רבינו ח"ב עמוד רכה) בדעת הגר"א (מעשה רב אות ר) לברך בכל פעם שנכנס לסוכה.

כתבו הפוסקים שלא יושב בסוכה בלא ברכה ולכן אם אינו רוצה לסעוד בבואו מבית הכנסת יברך מזונות על מאכל מחמשת מיני דגן ויאכל מעט יותר מכביצה ויברך לישיב ולא יברך אח"כ בשעת האכילה (משנ"ב שם).

לנוהגים לכרך גם בלא אכילה הטעם שאין מברכים לפני שנכנס בה מע"פ שכל המצוות חייב לברך עליהם עובר לעשייתן וא"כ גם בסוכה היה ראוי לברך קודם שנכנס בה שהרי מיד שנכנס בה מקיים המצווה כיון שהמצווה נמשכת כל זמן האכילה וכל זמן ששוכה בה וכיון שיש לו לישיב בסוכה כל זמן האכילה דילפינן תשבו בעין תדורו, א"כ כל זמן אכילתה מיקרי קודם לעשייתה (לבוש תרמג ב).

סדר ברכת לישיב

בחול מברך ברכת לישיב אחר ברכת המוציא [או מזונות] קודם שמועם (שו"ע תרמג ג), והטעם: כדי שיתחיל בסעודה שעל ידה היא עיקר חיוב הברכה, והטעם דלא הוי הפסק: לפי שהוא צורך הסעודה והוי כמו קידוש (מג"א תרמג ב). טעם אחר: שברכת המוציא קודמת משום שהיא תדירה.

"בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות למען ידעו דרותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני יהוה אלהיכם" (ויקרא כג מב מג).

חיוב סוכה (שו"ע תרמ)

אנשים: כל איש ישראל הזכרים מגיל י"ג שנים ומעלה חייב מהתורה בישיבה בסוכה בכל ימי החג [אלא א"כ יש לו פטור].

נשים: פטורות מהסוכה.

הטעם: לפי שהיו מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות (שו"ע תרמ מ, משנ"ב שם ס"ק א).

טעם אחר: שנשים פטורות משום דכתב רחמנא ה' יתריה דכתיב (ויקרא כג מב) "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" ודרשינן מדכתיב "האזרח" ולא אזרח למעוטי נשים דהאזרח משמע המיומן שבאזרחים שהם אנשים ולא נשים (סוכה כה, ב).

טעם אחר: שנשים פטורות ממצות סוכה, דענין הסוכות הוא זכר לענני הכבוד שפלט הענן את החוטאים בעגל וכשמחל להם הקב"ה ביה"כ חזר וקלטם הענן, על כן עושים אז סוכות (עיין חת"ס בדרשות לשבת שובה כמ, א ד"ה בילקוט שכתב דסוכות הוא זכר למה שחזרו וקלטם ענני הכבוד לאחר חטא העגל) והנשים שלא חטאו בעגל לא פלטן הענן מעולם (דרשות חתם סופר לסוכות נג ד"ה שאלה).

הטעם שאין אומרים שנשים יהיו חייבות מדין שאף הן היו באותו הנס כדאמרינן בחנוכה ובפורים ובד' כוסות

כתבו התוס' (פסחים קת, ב ד"ה שאף הם היו) כי בסוכות הושבתי קאי בעשה דאורייתא אבל בארבעה כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים כיון שהיו באותו הנס עכ"ל ומבואר מדברי התוס' דבמצוה דאורייתא אין נשים חייבות מטעם היו באותו הנס (הנהגות ומנהגים קפט מ"מ תתקט).

טעם אחר: דלא אמרינן הכי אלא דווקא כשהנס נעשה על ידם, כהנוכה שהנס נעשה על ידי יהודית, ובפורים הנס נעשה על ידי אסתר, ולא מספיק מה שהיו בעצם הנס (שיטה לא נודע למי קידושין לד, א).

הטעם למ"ד סוכות ממש עשו להם מדוע נשים פטורות מסוכה יש אומרים שסוכות ממש הכוונה לסוכות שבנו בשעת מלחמת סיחון ועוג

בשבת או ביו"ט שיש קידוש מברך לישב אחר הקידוש. **והטעם:** לפי שאין הוא זמן תחילת הסעודה (משנ"ב תרמג ס"ק ט).

מנגינת ברכת לישב

ראוי לומר ברכת לישב בסוכה בקול במשיכה בניגון כשאר ברכות הקידוש וה"ה בכל שאר הברכות ירגיל לומר בקול כי הקול מעורר את הכוונה (של"ה ריש מסכת סוכה ד"ה לשון, הובא בא"ר תרמג ד, משנ"ב תרמג ס"ק ד).

הטעם שאין מברך ברכת לישב קודם ברכת המוציא

כיון שאין מברכים כשנכנס לסוכה למייל ולשינה, וכל זמן שלא בירך ברכת המוציא לא נחשב ישיבה קבועה לברך עליה עד שיקבע לעצמו סעודה דהיינו בין הברכה לבציעה (לבוש תרמד ג).

טעם אחר: כיוון שנהגו שאין מברכים אלא א"כ נכנס לסוכה כדי לאכול בה לכן ראוי להקדים את ברכת האכילה לברכת הסוכה (רא"ש סוכה פרק ד ג טור תרמג).

הטעם שברכת לישב לא היה הפסק ביו הברכה לטעימה

לפי שברכת הסוכה היא צורך האכילה, שהרי האוכל בסוכה חייב לברך על המצווה, וכל דבר שהוא צורך הסעודה אינו נחשב להפסק (ב"י תרמג, לבוש שם).

אכילת פת הבאה בכיסנין

מנהג בני אשכנז לברך אף אם אכל פת הבאה בכסנין יותר מכביצה וכתב המשנ"ב (תרל"ט ס"ק טז) שבכדי להינצל מחשש ברכה לבטלה יראה להישאר בסוכה זמן מה אחר אכילתו ויכוון בברכתו על האכילה ועל הישיבה שאחריה. **ומנהג בני ספרד** לברך רק על אכילת פת.

ברכה בישיבה או בעמידה

כלל הוא כל ברכה יש לעשותה עובר לעשייתו כלומר לפני זמן עשיית המצווה (גמ' פסחים ז, ב רש"י שם ד"ה עובר). כמו כן יש להסמיך את הברכה לעשיית המצווה ולא להפסיק בין הברכה לעשייה.

נחלקו הפוסקים מתי יש לברך ברכת לישב האם לפני הישיבה ואז היה עובר לעשייתו או שיש להסמיך המצווה לברכה.

יש אומרים (וכן הוא מנהג בני ספרד) כיון שנוסח הברכה לישב צריך לברך בעודו עומד ולהתישב אחר הברכה כיון שסובר שהישיבה היא תחילת העשייה ויש לברך עובר לעשייתו דהיינו קודם תחילת עשיית המצווה (משנ"ב שם).

ולכן בקידוש בלילה הראשון כיון שמברך לישב אחר הקידוש יש לעמוד בשעת הקידוש (שו"ע תרמג ב שיטת הרמב"ם סוכה פרק ו הלכה יב).

יש אומרים: שיברך אחר הישיבה כיון שיש להסמיך הברכה על עיקר המצווה שהיא האכילה וכמו שנבאר בסימן תרל"ט שנוהגים שאין מברכים לישב אלא על האכילה.

לדינא

מנהג בני אשכנז: לברך לישב אחר הישיבה כשיטת הרא"ש (פרק ד הלכות סוכה ס' ג), **והטעם** שאין חסרון עובר לעשייתו: לפי שברכת לישב אינה דווקא על הישיבה כי אם על כל זמן האכילה ולכן אם ישב קודם הברכה אין חסרון עובר לעשייתו (רמ"א תרמג ב).

ומנהג בני ספרד: לברך לישב בעמידה ואחר כך לשבת כשיטת הרמב"ם (הלכות סוכה פרק ו הלכה ב, שו"ע תרמג א).

ברכת לישב בקידוש ביום

בשבת בבוקר שהקידוש הוא רק ברכה בעלמא, וקידוש על דעת ליטול ידיו ולאכול סעודת שבת

יש אומרים: דאין להפסיק בברכת לישב בין הברכה לשתייה דעל שתייה אין חיוב סוכה ויברך לישב רק לאחר ברכת המוציא.

יש אומרים: כיון שמכין עצמו בקידוש זה לאכילה יברך קודם שיטעם מהכוס.

ולמעשה: דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד (דהיינו איך שיעשה יש לו על מי לסמוך) (משנ"ב תרמג ט).

הבדלה

מבדיל בסוכה, **והטעם:** שכן כל השנה מבדיל בביתו (משנ"ב תרל"ט ס"ק ל).

בברכת לישב בהבדלה

יש אומרים: שאין מברכים לישב בהבדלה לפי שאין אוכלים לאחר מכן (קובץ מבית לוי פרק יט ח). **טעם אחר:** לפי שהסיבה שמברכים על היין בקידוש משום שקידוש במקום סעודה והרי הבדלה א"צ להיות במקום סעודה ולכן נהגו לא לברך (שערי חג הסוכות פרק ד' לישב).

יש אומרים: שמברכים לישב בהבדלה (לוח א"י) ואע"פ שבשתיית יין סתם אין לברך כמבואר במשנ"ב (תרל"ט ס"ק יג), שאני הבדלה שנקראת קביעות לפי שאין אדם מבדיל ברחוב אלא מקומה בבית ולכן חייבים בסוכה (הגרשז"א הליכות שלמה פרק ט יא, לוח א"י להגריי"ט, וכן נהג החזו"א).

יש שנוהגים: לאכול מיד אחר הבדלה פת או מזונות ומברכים לישב אחר ברכת הפת או המזונות (עיין משנ"ב תרל"ט ס"ק יג, אורחות רבינו עמוד רכח שכך נהג הגריי"ק, הגרשז"א שש"כ פ' כח הערה קג).

מתי מברך לישב לאוכלים מזונות אחר הבדלה

יש הנוהגים: לברך לישב אחר ברכת המבדיל לפני ברכת הגפן, **והטעם:** דאין אין הפסק בין הברכת הגפן לקידוש (הגרשז"א הליכות שלמה פרק ט

יא), ויש נוהגים: לברך לישב בנמר הברכה לפני שתית היין (לוח א"י), ויש להביאם אחר הברכה או לכסותם בשעת הברכה (שו"ע רצט ס ט).

נשים בברכת לישב

מנהג בני ספרד שנשים אינן מברכות ברכת לישב בסוכה

והטעם: לפי שהם סוברים כשיטת הרמב"ם שאין לנשים לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא.

ומנהג בני אשכנז שנשים מברכות לישב (אגרו"מ ח"ד ס' כא אות ט).

והטעם: דקי"ל דנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא (ע"פ משנ"ב תרמ ס"ק א).

אך יש בני אשכנז שנוהגים שהנשים אינן מברכות, והטעם: לפי שבמצות סוכה כתיב במפורש "האזרח" להוציא הנשים ולא שייך לומר "וציונו" (חתן סופר שער הגדילים סימן כג).

טעם אחר: לפי שאין לנשים לברך אלא במצוות שקיבלו על עצמן ואינן בטלות לעולם, כמו שופר ולולב, אבל במצות שלא קיבלו עליהן ואין מקיימים אלא כשיש להן זמן פנוי, כגון ישיבת סוכה שהרבה פעמים אוכלות מחוץ לסוכה, גם כשיושבות בסוכה אין להם לברך (שו"ת דברי ישראל סימן קצז).

בברכת לישב

נוסח הברכה "ברוך אתה אלהי אשכנז לישב בסוכה"

הטעם שנקטו הברכה בלשון "לישב"

אע"פ שמצות סוכה מקיימים לא רק בישיבה אלא גם בשאר פעולות שדרכו של אדם לעשות כגון אכילה שתיה טיול ושינה, מ"מ תקנו לשון לישב בלשון הפסוק (ויקרא כג מב) "בסכת תשבו שבעת ימים" (ספר הפרדס עמוד קצח רמב"ן פסחים ז, א).

הטעם שלא מברכים על ישיבה בסוכה כשם שמברכים על אכילת מצה

לפי שבמצה יוצא ידי חובה באכילה אחת של כזית ולכן מברכים על אכילת מצה משא"כ בסוכה אילו יברך על ישיבה בסוכה יהא משמע שבאותו ישיבה יצא ידי חובה וזה אינו שהרי המצוה נמשכת כל שבעה, לכן מברכים לישב, שמשמע ישיבת קבע ופעמים הרבה (תניא רבתי מובא במטה משה תקמב).

טעם אחר: כללל הוא מצוה שקיומה מתמשך כגון ציצית ותפילין שגם אחר מעשה התעטפות בציצית ולבישת התפילין נמשך קיום המצוה בהיותו עטוף בציצית ועטור בתפילין מברך בלשון לישב.

אבל על מצוה שקיומה מסתיים במעשה אחד כגון מילה, ביעור חמץ, שחיטה מברך בעל, וכיון שמצות סוכה היא מצוה מתמשכת בכל זמן הישיבה מברכים בלשון לישב (עיין ספר העיטור הלכות ציצית שער ג ח"ב, רא"ש פסחים פרק א סימן ז).

טעם אחר: על פי הכלל כל מצוה שאדם צריך לקיימה בעצמו ואי אפשר לו לקיימה על ידי אחר כגון ציצית תפילין מברכים עליה בל.

אבל מצוה שאפשר לקיימה על ידי אחר, כגון מילה, שחיטה מברכים בעל וכיון שמצות ישיבה בסוכה א"א לקיימה על ידי אחר לכן ברכתה בלשון לישב (רמב"ן פסחים ז, א).

הטעם שבסוכה מברך כל פעם שיושב בה משא"כ במצה מברך רק בלילה

הראשון

לפי שבסוכה יש חיוב שינה כל שבעה וא"א לו לאדם להיות ז' ימים ללא שינה, נמצא חיוב סוכה נמשך כל שבעה, יותר ממצה שאין חיוב אכילה כל שבעה אלא אפשר לאכול פירות וירקות (כל בו המאור הגדול פסחים דף עח בדפי הר"ף בד"ה ויש ששואלים).

טעם אחר: אכילת מצה כל שבעה אינה משום מצות מצה, אלא אוכל בשביל להשביע רעבונו, לפי שאינו רשאי לאכול חמץ אוכל מצה, ודומה למי שאכל בהמה טהורה לפי שאינו יכול לאכול בהמה טמאה שאינו מברך אקב"ו לאכול בהמה טהורה, משא"כ ישיבה בסוכה שאינה בשביל להשביע רעבונו אלא לקיים המצוה לכן תקנו ברכה כל שבעה (מטה משה).

שינה בסוכה

"אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל שבעה בין ביום ובין בלילה" (שו"ע תרפט ב).

שינת ארעי

אין ישנים חוץ לסוכה אפילו שינת ארעי (שו"ע תרלט ב), **והטעם:** דלפעמים מספיק לו לאדם שינת ארעי וזה שנתו והוא ליה קבע (ירושלמי סוכה סוף ה"ה, סוכה כו, א אמר רבא, משנ"ב תרלט ס"ק יא).

טעם אחר: שחוששים שמא תיפול עליו שינה ויישן שינת קבע (סוכה כו, א).

נפק"מ כשמעמיד שומר להעירו, למעם א' שחוששים שמא תכבד עליו השינה מותר לישון מחוץ לסוכה, ולמעם ב' משום שדי לו לאדם בשינת ארעי אסור גם בכה"ג (סוכה כו, א).

הטעם שאין מברכים על שינה בסוכה אע"פ שהשינה חמורה מאכילה (עיין שו"ע תרלט ג) שהרי אכילת ארעי שרי מחוץ לסוכה ושינת ארעי אסורה (בספר הפרדס לרבינו אשר שער ט מובא ששאל רבינו אשר מלוויל ז"ל מר"ת שאלה 10)
לפי שחוששים שמא לא ישן והוא ברכתו לבטלה שהרי אין בידו לישון כל שעה (תוס' ברכות יא, ב ד"ה שכבר).

והטעם לפ"ז שהנכנס לישון מברך המפיל חבלי שינה בשם מלכות ולא חוששים שמא לא ירדם ותהא ברכה לבטלה, ובסוכה חוששים שמא לא ירדם

וכן מביא בשם המג"א (תרל"ט ס"ק ה) דאומר דאינו נפטר משום זה וכוונת סעס אחר למה יש מקילים, משום צער עיין שם.

הטעם שמי שאין לו סוכה מיוחדת ואין יכול לידור עם אשתו בסוכה דפטור משום מצטער (מג"א תרל"ט יח) למה אין מחייבים אותו לבנות סוכה נוספת, ואפשר דכיון שציווי התורה הוא לבנות דירת ארעי לכן אומרים שדירה כזו אין דרך האדם למרוח לבנות אלא אחת ולא שתיים (הגרש"א הליכות שלמה פרק תשיעי דבר הלכה לז).

חתן שנה ראשונה
יש אומרים שחתן בשנה ראשונה לנישואיו יש להקל מלישון בסוכה, **והטעם:** לפי שבשנה ראשונה חייב אדם לשמח את אשתו וכדי שלא תתבטל המצוה צריך לישון עמה (עיין שו"ת דברי יציב רעד).

הגרש"א (שלמי מועד עמוד קיד) כתב שלא מוכר בשום מקום לפטור את החתן בשנה ראשונה לנישואיו. **והוסיף** ומ"מ אם האשה מפחדת לישון לבדה בבית אפשר להקל לו לישון מחוץ לסוכה (וכן כתב הגר"ח ד' המינים כהלכתו תשובה קז שחתן שאינו מצטער חייב בסוכה, וכן בקובץ מבית לוי פרק יט).

הישן לאונסו חוץ לסוכה האם צריך להקיצו ולעוררו כדי שלא ישן מחוץ לסוכה
יש אומרים: שהחייב להעיר אותו (כן איש חי פרשת האזינו אות ח, שו"ת ישמח לבב חלק א' ח סימן יח יד). **והטעם:** דודאי ניהא ליה ואפילו את אביו (הגר"ח ק הובא בגליון מים חיים מספר 223).

יש אומרים: שאין צריך להקיצו (קובץ מבית לוי פרק יח יז), **והטעם:** משום שהישן אינו בר חיובא כלל משום שבשעת השינה יש לו דין שומה והחייב לישון בסוכה מומל רק על האדם שהוא ער שילך לשכב ולישון בסוכה ולא על הישן שאינו חייב במצוה באותו שעה (הגרש"א הליכות שלמה פרק תשיעי יז).

לישון יחיד בסוכה
הגמרא בשבת (קנא, ב) אומרת שאסור לישון יחידי בבית וכל הישן בבית יחידי אוחותו לילית השאלה אם מותר לישון יחידי בסוכה.
הדין: שמוותר, **והטעם:** משון ששומר מצוה לא ידע דבר רע (מעשה רב ריד ששאלו לגר"א, שו"ת דובב מישירם ח"א ס"ס עט בשם הגר"א).

גדרן רמז "סכת" בנימטרייא לילית דהיינו שמצות סוכה דוחה את הלילית (הגר"ח פלאזי בספר נפש כל חי מע' ס אות ד).

לפי שיש לחלק בין ברכת המצוות לישון בסוכה שאם לא ישן הוי ברכה לבטלה. לברכת המפיל שהיא ברכת השבח והודאה על מנהגו של עולם, וברכת הודאה יכול לברך בכל אופן ואף אם לא ישן לא הוי ברכה לבטלה (מהרי"ץ חיות ברכות, א"ר רל"ט ג).

סעס אחר: דשאני ברכת המפיל דסוף סוף יפול בתרדמה וישן שהרי א"א לו לאדם בלא שינה אע"פ שאינו ישן עכשיו, משא"כ בסוכה אם יצטער ולא יוכל לישון בסוכה ויוצא ממנה נמצאת ברכתו לבטלה (אליה רבא תרל"ט).

סעס אחר: לפי שברכת לישב שבירך על הסעודה פוטרנו מלברך על השינה (שם בתוס' ר"ת הובא רא"ש ברכות יא, ב ד"ה אמר רב יהודה).
סעס אחר: דשאני שינה מאכילה דשינה אינה מצוה רק שאסור לישון מחוץ לסוכה (צפנת פענח סוכה פרק).

יש אומרים: שיש לברך על השינה, **והטעם:** כיון שהשינה היא עיקר דירתו ורק כשיש אכילה תיקנו ברכה על האכילה וכשאין אכילה יש לברך על השינה, ואין לחשוש שמא לא ירדם, דמ"מ הרי קבע לכך והו"ל קביעות חשובה (הגרש"א עיין בהליכות שלמה ט מז ביאור בדברי התוס', וכן כתב בספר נשמת אברהם תרל"ט אות ד וכן כתב החו"א אורחות רבינו חלק ב עמוד רכה).

ולכתחילה: כיון שיש הסוברים שצריך לברך על השינה נכון שיאכל מזונות ויברך לישב בסוכה ויכוון על השינה ובכך יוצא ידי חובה.

הטעם שיש מקילים שלא לישון בסוכה
סעס אחר: בהג"ה (תרל"ט ב) כתב משום הצינה שבמקומות הקרים יש צער לישון בסוכה [וצ"ב לבני א"י שאין צער צינה].

סעס אחר: משום שהחייב אדם לשמח את אשתו ברנל וכיון שנשים פטורות מסוכה אם אינו רוצה לפרוש מאשתו נקרא דבר מצוה ופטור מן הסוכה (ואפילו אם אינה מהורה מ"מ שייך שמחה כשבעלה עימה עיין עירובין סג, א) (ט"ז תרל"ט וכן בספר גט מקושר בביאורו לתוס' הרא"ם דף קטו, ב).

שינה עם אשתו
"וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו" (שו"ע תרל"ט ב), **והטעם:** כנאמר בפסוק (ויקרא כג מב) "בסוכות תשבו" וילפינן מינה "תשבו כעין תדורו" מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו (שו"ע שם).

סעס למקילים לישון עם אשתו בבית מפני שהחייב לשמח את אשתו ברנל ונשים פטורות מסוכה ואם אינו רוצה לפרוש מאשתו ולישון בסוכה נחשב כדבר מצוה (ט"ז תרל"ט מה, משנ"ב שם ס"ק יח כה"ח שם מה).

סעס אחר: כשאין לו סוכה אחרת (לו ולאשתו) פטור (שו"ע שם) ובמשנ"ב (תרל"ט ס"ק יח) מביא שהגר"א חולק וסובר דלא נפטר מסוכה משום כך,

להערות ולתירומות והנצחות י. לג בעלי התוספות 6 אגלד 052-7668608

לבקשת העיצור ניתן להשיג עלונים משנם שעברו

בענין נטילת ד' מינים, מצות סוכה וסדר אשפזין, סדר הושענות, הושענה רבא

לקבלת העלון ועלונים קודמים במייל: lev17382@gmail.com